

Ервін В. Люцер

ХРЕСТІ ГІТЛЕРА

**УРОКИ ІСТОРІЇ
ЦЕРКВИ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ**

*Переклав з англійської
Остан Гладкий*

НАРА

Київ
2025

УДК 27-9
ББК 86.37-3
Λ 96

Перекладено за виданням:

Erwin W. Lutzer
Hitler's Cross

Moody Press, Chicago

Ервін Люцер

Λ 96 Хрест Гітлера: уроки історії церкви Третього Рейху / Ервін Люцер; пер. з англ. Остап Гладкий – К.: Єфетов О.В., 2025. – 256 с.

ISBN 978-966-8795-76-3

Як Адольфу Гітлеру на його шляху до влади вдалося здобути мільйони прихильників серед різних верств населення? Де була церква Німеччини в ці вирішальні для нації часи і чому християни не протистояли нацистському режиму, а в більшості мовчки погоджувалися з тим, що коїлося навкруги?

Вивчаючи історію Третього Рейху, на ці та багато інших непростих питань, пов'язаних у першу чергу з розумінням місії Церкви у сучасному світі, намагається знайти відповідь автор – видатний християнський діяч, письменник, пастир та вчитель Біблії.

Для широкого кола читачів, які цікавляться історією, аби краще розуміти сьогодення.

УДК 27-9
ББК 86.37-3

This book was first published in the United States by Moody Publishers, 820 N. LaSalle Blvd., Chicago, IL 60610 with the title Hitler's Cross, copyright ©1995, 2016. by Erwin Lutzer. Translated by permission. All rights reserved.

ISBN 978-966-8795-76-3 (укр.)
ISBN 0-8024-1327-7 (англ.)

© Erwin Lutzer, 1995, 2016
© Видавнича група «Нард»,
видання укр. мовою, 2025

Зміст

Передмова для наших друзів в Україні.....	5
Вступ до видання 2016 року	7
1. Чекаючи на Гітлера.....	11
2. Бог і Гітлер – хто відповідальний?	39
3. Релігія Третього Рейху: тоді й тепер	65
4. Антисемітизм Третього Рейху	89
5. Церква обманута.....	117
6. Церква розділена	141
7. Церква знекровлена	163
8. Героїзм у Третьому Рейху	184
9. Ціна учнівства в Третьому Рейху.....	203
10. Майже сто років поспіль.....	223
Примітки.....	244
Джерела ілюстрацій	252

*Єдине, що потрібно для тріумфу зла –
це щоб хороші люди нічого не робили.
– Едмунд Берк*

Передмова для наших друзів в Україні

Олександр Солженіцин попереджав, що все зло ХХ століття може статися в будь-який період історії – як зараз, так і в майбутньому. Переживши (і викривши) жахи комунізму, він з власного досвіду розумів, що людське серце несе в собі величезну здатність до зла. І знав, що тирані часто чинять велике зло, аби панувати і встановлювати контроль над іншими.

Україна досвідчила багато воєн у своїй історії, і навіть зараз, коли я пишу ці рядки, ви переживаєте жахи руйнувань, безглуздої жорстокості та страждань. Наші серця краються, коли ми бачимо розділені сім'ї, сповнених страху дітей і назавжди зруйновані життя. Тільки Бог знає, що кожен з вас пережив і що може пережити в майбутньому.

Але навіть за таких обставин Бог закликає Свою Церкву бути вірною, навіть до смерті. У цій книзі ви прочитаєте історію про нацистську Німеччину, де деякі християни залишалися непохитними у своїй вірі, незважаючи на суспільний тиск, втрату роботи, залякування та невимовні страждання. Дітріх Бонгеффер був лише одним з багатьох, і сьогодні ми вшановуємо їхній приклад, рішучість і вірність Христу ціною величезних особистих жертв.

Я молюся, щоби ця книга допомогла вам побачити, як зло може набирати обертів у країні, а потім раптово почати зазіхати на свободу, називати світло темрявою, а темряву – світлом. Але також я хочу, щоб ви побачили вірність Бога Своему народові. Навіть у той час, коли багато громадян Німеччини відчували себе безсилими про-

тистояти нацистській ідеології, деякі церкви залишалися вірними, незважаючи на ризики, страх і страждання. Я чув багато подібних історій у вашій країні, і за це ми вам вдячні.

Додам від себе особисто: в моєму серці завжди є особливе місце для народу України. Мої батьки були німцями, але народилися в Україні. Вони дуже постраждали під час Першої світової війни, поки не емігрували до Канади, де зустріли один одного й одружилися. Батьки часто розповідали про своє давніше життя поблизу Львова, про те, що народ України дуже працьовитий і, наскільки можливо, вигадливий у скрутних обставинах.

У 1988 році ми з дружиною мали честь відвідати Україну. Я проповідував у церкві в Києві. Водночас ми намагалися дізнатися якомога більше про історію країни. Ваші люди нас так привітно приймали і піклувалися про нас; запрошували в домівки, возили по різних історичних місцях і, що найголовніше, ми багато спілкувалися та молилися разом. Ми всі з нетерпінням чекаємо на небо, коли весь Божий народ збереться разом, аби засвідчити велике Боже спасіння. Нарешті, вільні від страждань, ми будемо нескінченно дякувати Богові і поклонятися Йому.

Тож з цією книжкою я посилаю вам свої молитви та своє серце. Я підбадьорюю вас словами Ісуса: «Будь вірний аж до смерті, і Я дам тобі вінець життя».

Пастор Ервін Люцер
Церква Муді, Чикаго
27 лютого 2023 року

Вступ до видання 2016 року

«Історія мусить повторюватися, – казав Вуді Аллен, – тому що перший раз ніхто не звертає уваги». Або, як висловився трохи інакше один історик, історія нас вчить тільки того, що ми нічого не вчимося в історії!

Коли книга «Хрест Гітлера» вийшла у світ ще в 1995 році, якраз на п'ятдесяту річницю перемоги над нацизмом, було очевидно, що є чимало приголомшливих паралелей між гітлерівською Німеччиною і тим, що відбувається в Америці. І хоча подібності між тим періодом німецької історії та сучасною Америкою виглядають надто далекосяжними, не буде перебільшенням сказати, що тепер ми ще ясніше бачимо, як простуємо вниз таким же руйнівним шляхом. Я не очікую, що в Америці з'являться газові камери для всіх, кого вважають небажаними, але все ж вірю, що цінності та філософські принципи, які були панівними в нацистській Німеччині, мають у нас дедалі більший вплив.

Ми помилилися б, припустивши – як це вже зробили деякі, що німці за Гітлера були особливим, недобрим поріддям людства, одержимим жаданням влади і надзвичайним бажанням чинити зло. Я показую в цій книжці, що за своєю суттю німецькі солдати не були ані гіршими, ані кращими, ніж солдати Сполучених Штатів чи Великобританії. Можливо, що найтривкішим уроком цього періоду історії стало те, що під впливом переконливої пропаганди і залякування *звичайні люди можуть долучитися до злочинного руху й охоче віддатися гіпнотичній ейфорії, яка супроводжує харизматичного лідера.*

Другий урок полягає в тому, що завжди знайдеться кілька відважних душ, які чинять опір хвилі, що здіймається, ціною неабияких особистих жертв. Понад сімсот пасторів і священників потрапили в концентраційні та-

бори, тому що сміливо обстоювали власні переконання й «не дорожили [своєю] душею» (Дії 20:23). Я намагаюся показати, що такі лідери, як Дітріх Бонгеффер і Мартін Німеллер, знали, що їхня мета – не довге життя, а найвагоміший слід у ньому і що важливо залишатися відданими, незважаючи на ціну. Ми можемо багато чого навчитися в цих чоловіків (і також жінок), тому що вони є прикладом того, як слід поводитися, коли наші переконання суперечать державній політиці.

Зміни в Німеччині відбувалися повільно, але неухильно. Скажімо, раніше Бога вважали джерелом усіх законів; іншими словами, закони спиралися на об'єктивну сукупність істин, таких як Десять заповідей. Гітлер усе це змінив, проголосивши, що *законом є те, що він назвав законом*. Коли він постановив, що євреї – це недолюди, а тому це не злочин вбивати їх, то фактично поставив себе на місце Бога як головного законодавця. Нацистська Німеччина навчає нас, що дії можуть бути законними і водночас аморальними. Якщо немає «закону понад законами», то закон є тим, чим назвуть його люди.

Сьогодні, коли доктрину відокремлення церкви й держави перевернуто догори дригом, наші суди говорять про те, що неконституційно посилатися на Бога чи апелювати до будь-якого закону, що стоїть понад людськими уявленнями; навіть саму Конституцію розглядають як документ у процесі розвитку, що повсякчас зазнає впливу наших культурних звичаїв. Такий соціологічний закон, що цілковито відрізаний від абсолютів, може сформулювати нове визначення особистості й оголосити ще ненароджену дитину недолудиною; він може дозволити одностатеві шлюби і заборонити молитву в наших школах. І достоту як Гітлер намагався очистити державу від християнського впливу, дійшовши навіть до того, що перетворив Різдво на свято зимового сонцестояння, а Великдень – на звичайнісіньке весінне свято, наша світська держава вважає порушенням Конституції згадувати Боже ім'я в громадській сфері. Фактично в деяких наших школах під заборону потрапило навіть слово «Різдво».

Відокремивши Бога від закону, уряду, науки та освіти, ми кинули Йому виклик – і провокуємо Всемогутнього судити нас.

А що можна сказати про економіку? Гітлер прийшов до влади передусім тому, що після Першої світової війни німецький уряд почав друкувати гроші, щоб оплатити воєнні борги. Досвід Німеччини навчає нас, що як тільки уряд творить багатство з нічого, це може лише відкласти, але аж ніяк не спинити неминучий колапс. І коли люди бояться голоду та злигоднів, то вони готові на все заради виживання, і в тому числі зректися своїх прав, як це зробили німці. Щоб вижити, вони готові прийняти цензуру, обмеження свободи зборів і навіть диктатуру. І з відчаю, до якого призвела економічна катастрофа, люди здатні присягнути на вірність кожному, хто стверджує, що нібито він має план, як покінчити з безумством. Зважаючи на хитке становище нашої економіки, мусимо запитати себе: чи ми повелися б краще за таких самих умов?

Історія нацистської Німеччини – це багате джерело уроків щодо походження законів, впливу економічної політики, сили пропаганди, високої ціни антисемітизму і ролі церкви в державі, що збилася з правильного шляху. Нам слід багато чого засвоїти, вивчаючи піднесення Гітлера і подальше зло Третього Рейху.

Тож рушаймо зі мною в подорож, що прагне осягати світлом один з найтемніших періодів історії. І тоді, побачивши людську природу без жодних обмежень, ми побачимо самих себе, а також те, що відбувається, коли нація забуває Бога. І я молюся, щоби після того нам вистачило відваги протистояти темряві, яка збирається навколо нас. Пам'ятайте: темрява має силу лише тоді, коли бракує світла.

«Тож нехай сяє ваше світло перед людьми, щоб вони побачили ваші добрі діла й прославили Отця вашого, Який на небесах» (Матвія 5:16).

Доктор Ервін В. Люцер,
Чикаго